

FAUST az Anyák között

Az alább olvasható három jelenet Goethe művének rejtélyes epizódjai közé tartozik. Goethe itt a Faust-mondakör legrégebbi elemeit építi be a Tragédiába: már az 1587-es anonim Faust-népkönyvben is szó esik róla, hogy Faust egy ördögi varázlattal megidézi az Alvilágból a szép Helénát, később együtt él vele, és fiúgyermek születik tőle; ebből lesz Goethénél Euphorión kissé heroizált és nagyon elégikus alakja. Ugyanakkor az Anyákhoz való alászállás, a csodatevő tripusz (háromlábú áldozóserpenyő) megszerzése a bűvös kulccsal, Heléna és Paris kiragadása az anyagtalan, alaktalan Semmiből: mindez a varázsmesék logikájához áll közel. Abban pedig, ahogyan Mephistopheles az árnyképeket mozgatja (akár csak előzőleg, az 1. felvonás farsangi jelenetében, vagy később, a 4. felvonás monumentális csatajelenetében) az 1820-as évek látványosságait, a „laterna magica” diaporámává fejlesztését vehetjük észre, vagy akár a mozgóképes vetítés megsejtését is feltételezhetjük.

A titokzatos Anyák, akik körül „nincs tér, nincs tegnap vagy holnap”, Goethe fantáziájának szüleményei, bár előzményük megvan az antik gondolkodói hagyomány túlvilág-képzeteiben, például Plutarkhosznál. A képzet folytatása a modern pszichológiában él tovább, kezdve a Goethével intenzív levelezést folytató Carl Gustav Carus tudattalan-fogalmával, egészen a freudista és a jungiánus elméletekig. Goethe művén belül pedig ez a költő nagy látomásának, az antikvitás és modernség találkozásának alapja. (Hogy ez a találkozás már csak ízlésbeli okokból sem lehet varratmentes, azt jól mutatja a gótikáért rajongó Építész kifakadása a 6409–6414. sorban, de az udvari élet szatírja is jelzi az átjárás nehézségeit.)

Az előzményekből annyit kell tudni, hogy a felvonás elején a császári udvar anyagi nehézségekkel küszködött, de Mephistopheles adminisztratív trükközése – nagy mennyiségű fedezetlen császári pénzesutalvány kibocsátása – nemcsak ezeket a gondokat enyhítette, hanem átmenetileg fellendítette az egész birodalom gazdasági életét is.

Az uralkodói gondokkal amúgy sem szívesen bíbelődő császár, tekintettel az euforikus hangulatra, most már nem éri be a hagyományos multságokkal, hanem a görög hősmondák két emblematikus alakját akarja látni. A császári udvar motívuma is megvan a régi népkönyvben, de ott a császár a nagy példaképet, Makedóniai Nagy Sándor királyt akarja látni; Goethe zseniális ötlete volt a két motívum összeolvasztása, illetve Nagy Sándor felcserélése Helénával. Ennek poétikailag is messzire vezető következménye lesz, hogy Faust beleszeret az általa megidézett ködképbé, birtokolni akarja, vagyis meg akarja ragadni a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt. Az ebből adódó baleset miatt kómában fog fekéldni két felvonáson át. Az, amit az olvasó (néző) klasszikus Walpurgis-éjszakának és Heléna megmenekülésének olvas (néz) a 2. és a 3. felvonásban, valójában – vagyis szoros cselekményszinten – az eszméletlen Faustus lázálma.

A *Faust* második részének fordítását a Katona József Színház felkérésére kezdtem el egy évvel ezelőtt. Jelen sorok írásakor, 2015 január közepén a próbafolyamat küszöbén állunk, a fordító intenzív szövegelemzést folytat a rendezővel, Schilling Árpáddal és a dramaturggal, Bíró Bencével. A készülő Faust-kötet, amely a Kalligram Kiadónál fog megjelenni, a Tragédia első és második részén kívül tartalmazni fogja az 1587-es népkönyvet és az „ős-Faustot”, Goethe művének korai változatát is. ■ ■ ■

■ **Márton László** (Budapest, 1959): író, műfordító és esszéista. Könyvei a Kalligramnál: *M. L., a gyilkos* (2012), *A mi kis köztársaságunk* (2014). A Faust teljes fordítása a Kalligram Kiadónál jelenik meg 2015 második félévében.